

जीवनातले चढउतार पुढे चालूच...

(भाग ४)

कार्यक्रम ठरला, पण...

मी मुंबईला आलो. रायकरच्या खोलीवर येऊन बँग ठेवली. त्याला भुसावळचा वेत सांगितला. त्यानं आणि मी बन्याच नावांचा विचार केला.

भुसावळला येऊन कमी पैशात गाणं करायला कोण तयार होईल, याचा अंदाज घेताना रायकरला श्रीमती वेणूबाई देवस्थळींचं नाव सुचलं. त्या रेडिओवर गात असत. त्यांचं नावही बन्यापैकी गाजत होतं. पाऊणशे रुपयांत त्यांचा होकार घेतला. केवळ रायकरमुळेच हे जमू शकलं.

या खेपेला आणखी एक लक्षात राहणारी गोष्ट घडली. गिरगाव नाक्यावर मी ट्रॅमधून उतरलो, तो समोरच संधाचा एक अधिकारी भेटला. संध्याकाळी सहाची वेळ असावी. मला बघताच म्हणाला, “अरे सुधीर, इतके दिवस होतास कुठं? चल, शाखेत चल.”

तो शाखेतच निघाला होता. मला आश्वर्याचा झटकाच बसला. कारण संधाच्या कार्यालयातून एका पहाटे माझं सामान काढून रस्त्यावर ठेवणाऱ्या तीन अधिकाऱ्यांपैकी सर्वांत मोठा अधिकारी तोच होता. मी त्याला शांतपणानं सांगितलं, “मला संधातून हाकलून काढलं आहे. त्यामुळे मी शाखेत येऊ शकत नाही.”

यावर तो काही न बोलता निघून गेला. त्याच्या त्या दिवशीच्या त्या विचारण्याचा अर्थ मला अजूनही कळला नाही. एकतर मला हाकलून काढलेलं त्याला पसंत नसावं किंवा त्यात काही विशेष गंभीर होतं, असं त्याला वाटलं नसावं...

मी भुसावळला परत आलो. वेणूबाई देवस्थळींना भाड्याचे पैसे दिले होते. चारपाच दिवसांनी कार्यक्रम होता. लिथो पोस्टर्स छापून आली होती. ती गावभर लावायची होती. पैसे कमी होते. त्यामुळे नेहमी ते काम करणाऱ्यांना सांगण्यापेक्षा स्वतःच करायचं ठरवलं. बादलीभर खळ तयार केली. एक शिडी विटवेकरनं मिळवली. आणखी एक दोघे मदतीला आले. रात्री आम्ही सर्व शहरभर ठिकठिकाणी ती पोस्टर्स चिकटवून टाकली. कार्यक्रमाच्या दिवशी वेणूबाई आल्या. वर्तक आले. देव आले. तीन-चार दिवस आधी भुसावळला आणि आसपासच्या गावांत घराघरांत हँडबिलं टाकली होती. आम्ही सगळे उत्साहात होतो. दोन दिवस आधी तिकीटविक्री सुरु केली. कार्यक्रमाच्या दिवसापर्यंत काहीच विक्री झाली नाही. मी मनातून थोडासा हबकलो. पण इतरांनी सांगितलं, ‘इथं अशी अगोदर विक्री होतच नाही. बहुतेक सारे लोक कार्यक्रमाच्या वेळेलाच येतात.’

संध्याकाळपासून मी कार्यक्रमाच्या व्यवस्थेच्या गडबडीत होतो. त्यामुळे विक्रीचा विषय डोक्यात आला नाही. कार्यक्रमाची आखणी व्यवस्थित झाली. रात्री साडेनऊ वाजता पडदा उघडला. समोरचं दृश्य पाहताच एकदम डोळ्यांपुढं अंधेरी आली. सगळ्या हॉलमध्ये मोजून तीस-पस्तीस माणसं होती! त्यात पाटणकर मंडळी त्यांच्या काही मित्रांना घेऊन तिकिटं काढून आलेली होती. म्हणजे ती मंडळी सोडली, तर अखब्या भुसावळ आणि आसपासच्या गावांतून पंचवीस लोक आले असावेत! भुसावळच्या आजूबाजूच्या यावल, सावदा, फैजपूर, रावेर, वरणगाव, बोदवड या गावांतूनसुद्धा आम्ही प्रसिद्धी केली होती.

स्वप्न भंगलं!

एक-दोन मिनिटं मी अस्वस्थ होतो. पण नंतर लगेच सावरलो. सर्व कार्यक्रम ठरल्याप्रमाणं झाला. गाण्यात वा वाजवण्यात कोणी कसूर केली नाही. कार्यक्रम संपल्यावर वेणूबाई, देव, वर्तक सगळ्यांच्या पुढं हात जोडले. त्यांनाही सर्व दिसत होतं. कुणीच पैसे मागितले नाहीत. वेणूबाईना मुंबईचं तिकीट काढून दिलं. वर्तक, देव परत गेले.

राजवाड्यात राहायला मिळणार, भरजरी कपडे घालायला मिळणार, या कल्पनेनं एखाद्या भिकान्यानं सारासार विचार न करता अंगावरची लक्तरंही फेकून द्यावीत, तसं मी केलं होतं. जवळ असलेले सर्व पैसे मी खर्च केले होते आणि डोक्यावर घेतलं होतं प्रचंड कर्ज. हा वेडेपणा मी का केला? इतर कुणी सुचवलं असलं, तरी मलाच त्याचा मोह पडला होता. सुचवणाऱ्यांचा हेतु प्रामाणिक होता.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी सगळा हिशेब केला. माझे सर्व पैसे जाऊन वर जवळजवळ पाऊणशे रुपये देणं झालं होतं. पुन्हा मी भयंकर भोवन्यात सापडलो. पैसे फेडणं आवश्यक होतं. जवळ काही नव्हतं. पैसे फेडण्याचा मार्ग एकच होता. पायाला चाकं लावून ‘माझं गाणं करा’, म्हणत लाचारीनं गावोगाव, दारोदार भटकत राहणं. माझ्या मित्रांना खूप वाईट वाटलं.

ज्यांचे पैसे द्यायचे होते, त्यांना त्या माझ्या मित्रांनी विश्वास दिला. दोनचार महिन्यांत तुमचे पैसे मिळतील, असं त्यांनी सांगितलं.

आता रडू येत नव्हतं. वेदना होत नव्हत्या. या सगळ्याच्या पार मी गेलो होतो. मुंबईत खोली घेऊन राहण्याचं स्वप्न संपलं होतं. उरलं होतं ते एकच, भटकत राहणं. अखंड भटकत राहणं. या भटकण्याला आता शेवट नव्हता. या अशा लाचार, दिशाहीन भटकंतीला पुन्हा सुरुवात करण्यापूर्वी वाटलं, एकदा तरी मुंबईला जाऊन याव. पुन्हा आपल्या आयुष्यात मुंबई दिसणार नाही.

माझ्या मनातला हा विचार कदाचित मी कुणाकडं तरी बोललो असणार, कारण एका गृहस्थांनी मला विचारलं, “तुम्हांला मुंबईला जायचं आहे ना? चला, मी घेऊन जातो.” ते रेल्वेतच नोकरीला होते. त्यांच्याबोरोबर मुंबईला गेलो. रायकर, पिंपुटकर, यशवंत केदारे याशिवाय माझ्याविषयी चांगलं मत असलेले आणि वस्तुस्थिती माहीत असलेले उमानाथ आर्यमाने, मोहन नाडकर्णी, मनोहर नाडकर्णी यांना भेटलो. पुन्हा हे सारे कधी भेटणार होते, कुणास ठाऊक! पुन्हा मी मुंबईला कधी येऊ शकणार होतो, ते माहीत नव्हतं. येऊ शकेन की नाही, तेही माहीत नव्हतं. यायची तीव्र इच्छा मात्र अनिवार होती.

पण ही तीव्र इच्छा याच वेळी अकस्मात नाहीशी झाली. गिरगावातल्या एका रस्त्यावर एक परिचित भेटला. मला पाहिल्याबोरोबर तो थांबला. काही क्षण एकटक माझ्याकडं पाहात राहिला. नंतर त्यांनं हळूच विचारलं, “अरे सुधीर, तुला वेड लागलं होतं ना?”

मी काय उत्तर देणार होतो? मोठ्यानं हसलो आणि म्हणालो, “हो तर, मी ठार वेडा झालोय.”

हा शेवटचा तडाखा होता. या मुंबईतल्या किती जणांची अशी समजूत झाली होती, कुणास ठाऊक. पण एकाची तरी अशी समजूत व्हावी, यात आयुष्याची भलीमोठी किंमत मिळाली. मला अजून वेड का लागत नव्हतं, तेच कळत नाही. हे विचारणाऱ्याचा मला राग आला नाही. पण एकच झालं, त्या क्षणी या मुंबईची ओढ नाहीशी झाली.

मनाशी निर्णय घेतला. मला वेडा ठरवणाऱ्या या मुंबईत पुन्हा यायचं नाही. मुंबईतच नव्हे, तर या भागातच पुन्हा यायचं नाही. बोरीबंदरला येऊन आगगाडीत बसलो. गाडी सुरु झाली. हळूहळू अस्पष्ट होत जाणाऱ्या मुंबईकडं मागं वळून पाहायचीसुद्धा इच्छा मला झाली नाही.

– वै. सुधीर फडके,

(श्री. श्रीधर फडके, यांच्या परवानगीने 'जगाच्या पाठीवर' या आत्मचरित्रातून ब्रह्मशः)